УДК 376:616.896-055.62:364

Г.В. Супрун

ORCID id 0000-0003-3282-7603

ПСИХОЛОГІЧНА ТЕХНІКА «МОЯ ІСТОРІЯ» ЯК ЗАСІБ НАЛАГОДЖЕННЯ СПІВПРАЦІ МІЖ ФАХІВЦЯМИ ТА БАТЬКАМИ ДИТИНИ З АУТИЗМОМ

Стаття розкриває методичні особливості та досвід використання психологічної техніки «Моя історія» для формування співпраці між фахівцями та батьками аутичної дитини. Проаналізовано окремі особливості сучасного вітчизняного досвіду надання психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом (проблеми, напрацювання вітчизняних дослідників із означеної проблематики). Представлено етапи підготовки та роботи з психологічною технікою «Моя історія» на окремих прикладах. Висвітлено труднощі, які виникають під час підготовки та впродовж роботи з книжечкою, розкрито шляхи їх подолання. Окреслено можливі способи поглиблення та урізноманітнення означеної техніки в роботі з дітьми з аутизмом.

Ключові слова: *діти з аутизмом, психолого-педагогічна допомога дітям з аутизмом, психологічна техніка «Моя історія».*

© Супрун Г.В., 2018

Вступ. Проблеми залучення дітей з аутизмом в освітній простір України мають багато аспектів. Значний законодавчий поступ у впровадженні інклюзивної освіти створює можливості для покращення існуючої ситуації. Проте це лише можливості. Актуальний стан досвіду спілкування з фахівцями та батьками на місцях під час включення дитини з аутизмом в освітній простір засвідчує низку проблем різного характеру.

Фахівці відзначають неузгодженість реального місцевого запиту громади на кількість місць для дітей з аутизмом та кількість фахівців із відповідним фаховим та компетентнісним рівнем підготовки. Також зауважують недостатність доступної та практичної підготовки на державному рівні та фінансову недоступність для звичайних педагогів існуючих комерційних пропозицій щодо підвищення фахового рівня.

На нашу думку, також доцільно говорити про відсутність системного супроводу (супервізії) для педагогів, які навчають та виховують дітей з аутизмом у закладах освіти, з боку науковців та науково-методичних фахівців. Батьки дітей з аутизмом відзначають як відсутність відповідного фахового рівня педагогічних кадрів, так і знижену професійну мотивацію до роботи з такими дітьми.

Однак варто зазначити існування окремих поодиноких кроків у вітчизняній освіті щодо впровадження світового досвіду культури виховання та навчання дітей з аутизмом. Така культура передбачає втілення, зокрема, педагогічних і психологічних здобутків таких науковців, як Л. Виготський, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, Дж. Айрес, Е. Шоплер, Р. Шрамм.

Мета статті — розкрити особливості використання психологічної техніки «Моя історія» як засобу налагодження партнерської взаємодії між фахівцями та батьками.

Означену мету статті розкриємо шляхом вирішення таких завдань: висвітлити основні організаційно-методичні особливості використання психологічної техніки «Моя історія»; навести приклади етапів співпраці з батьками для створення історії; означити особливості методичної допомоги педагогам під час роботи з історією з дитиною з аутизмом; розкрити психологічні ефекти, що спостерігались батьками та фахівцями після роботи з психологічною технікою «Моя історія».

Аналіз сучасних досліджень дає змогу говорити, що в Україні існує унікальний вітчизняний науково обґрунтований системний підхід надання психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом, що включає не тільки педагогічні, психологічні аспекти, а й фізіологічне підґрунтя розвитку дитини з аутизмом як передумову її соціального та пізнавального розвитку (Т. Скрипник). Цей підхід передбачає можливість його реалізації в інклюзивних умовах освітнього закладу завдяки технології міждисциплінарної команди супроводу, членами якої обов'язково є батьки. Робота команди передбачає партнерську взаємодію між усіма її членами, яка є можливою за постійної та систематичної комунікації під час прийняття колегіальних рішень щодо дитини з аутизмом.

Роботи О. Романчука (2008), Т. Скрипник (2015), А. Душки (2016), С. Хоменко (2015), І. Сухіної (2016) розкривають різні аспекти особливого значення взаємодії фахівців та батьків дитини аутизмом. Світоглядні та практичні

аспекти партнерської взаємодії як способу співпраці батьків та фахівців висвітлюють роботи О. Романчука, Т. Скрипник.

Зокрема, у літературі представлено синергетичну модель процесу самоорганізації родини дитини з аутизмом та систему психологічної допомоги таким родинам (Душка А., 2016); розкрито принципи та завдання роботи фахівця з батьками дитини з аутизмом в умовах навчально-реабілітаційного центру (Хоменко С., 2015).

Проте і надалі залишається актуальною проблема пошуку успішних форм та налагодження ефективної взаємодії між батьками та фахівцями в контексті супроводу дитини з аутизмом в освітньому просторі, а також висвітлення досвіду використання конкретних форм та методів їх співпраці.

Основний зміст. Організаційно-методичні особливості використання психологічної техніки «Моя історія» представлені в роботах автора статті (Супрун Г.В., 2016). Проте, крім суто організаційних аспектів складання та роботи зі створення книжечки-історії, доцільно зупинитись на методичних порадах.

Зазначимо, що психолог навчального закладу може стати координатором у впровадженні цієї техніки. Цей фахівець має можливість глибоко вивчити індивідуальні психологічні особливості дитини з аутизмом (улюблені предмети, види активності, ігри, способи взаємодії з іншими людьми, інтереси та цікавості до явищ та об'єктів оточення); спостерігати за психологічними особливостями батьків та їх взаємодією з дитиною (близькість, вимоги до дитини, розуміння особливостей дитини, ставлення до її перспектив, до думки фахівців). Також психолог обізнаний з особливостями педагогічних і виховних методів та прийомів, які використовують інші члени команди супроводу (вихователі, корекційні педагоги, логопеди та ін.). Це дає змогу співвіднести всі означені моменти, визначити пріоритети у спільній взаємодії між учасниками групи супроводу та дитиною і спрогнозувати можливі позитивні ефекти та утруднення. Також психолог має змогу активізувати сильні якості та успішний досвід батьків, фахівців і дитини у складних робочих моментах.

Наприклад, під час роботи з хлопчиком (7 років, синдром Аспергера) виникли такі труднощі. При наявному розвиненому монологічному мовленні дитина під час цілеспрямованого спілкування з дорослими не відповідала на безпосередньо поставлені запитання. Хлопчик або повторював фрази дорослого, або починав розповідати про свої враження від побаченого напередодні (поїздка в метро, відвідування бабусі, поїздка на дачу). Найбільше занепокоєння викликала майбутня ситуація спілкування дитини з фахівцями на психолого-медико-педагогічній консультації для визначення подальшого місця навчання. Було очевидним, що нова обстановка та незнайомі люди спровокують захисні поведінкові реакції у дитини.

Разом з батьками фахівці розробили таку ілюстровану фотографіями історію про хлопчика, яка розкривала основні відомості про нього самого, родину, садочок, його інтереси та захоплення, прогулянки містом, поїздки на дачу, відвідування різних заходів. Початковим етапом цієї роботи був добір фотографій, потім — формулювання підписів до зображень та їх редагування. Зауважимо, що й сам хлопчик долучався до добору фотографій: мама уточнювала у сина, які фото йому найбільше подобаються, та спостерігала, які з них викликають більший емоційний відгук у дитини.

На етапі підготовки книжечок виникали труднощі з добором доречних фото батьками та фахівцями (на фото відсутня дія або активність дитини, фото не дуже приваблювало хлопчика). Тому на цьому етапі дуже важливо було налагодити діалог між батьками та фахівцями, спонукати їх бути уважними та відкритими один до одного: батькам більше розкривати інтереси та захоплення дитини, а фахівцям прагнути більше та щиро цікавитись особливостями дитини.

Найбільше уваги та допомоги потребували батьки та фахівці під час формулювання тексту підпису до фотографій. Основна помилка полягала в тому, що дорослі пропонували такий текст, який мав образний зміст, а не описував конкретно та предметно саме зображення.

Наприклад, до зображення, на якому хлопчик стоїть на березі річки і тримає вудочку, пропонували такий текст: «Як добре ловити рибу на ставку». Натомість доцільно підписати фото так: «Я ловлю рибу вудочкою на березі річки» або «Мені подобається ловити рибу вудочкою на річці».

Ще приклад. На фото хлопчик з татом в лісі присіли на травичку біля дороги. Пропонували такий текст: «Добре відпочити в лісі та послухати пташиний спів». Але доцільно підписати фото так: «Я і тато сидимо на траві біля дороги. Ми відпочиваємо».

Прагнення дорослих сформулювати образний та емоційний текст до фотографій зумовлено звичним способом мислення та передачі вражень від життєвих подій. Вся методика навчання та виховання ґрунтується на багатому образному начальному матеріалі, що сприяє розвитку уяви та мотивує дитину до спілкування і мислення. Утім, діти з аутизмом відрізняються саме тим, що мають труднощі у сприйманні образного та емоційно забарвленого змісту. Їм доступні конкретні факти, з якими вони мали фізичний контакт або які сприймають безпо-

середньо в момент спілкування з дорослим. Отже, і мовлення, спрямоване до таких дітей, повинно конкретно та предметно відображати реальну дійсність та актуальні події, що відбуваються у даний момент. Коментарі до зображень також мають максимально конкретно називати об'єкти, людей, їхні стани або дії, представлені на фото. Тільки за таких умов відбуватиметься формування розуміння та усвідомлення дитиною змісту зображеного.

Окремим етапом було відпрацювання з батьками та фахівцями техніки спільного читання виготовлених книжечок з хлопчиком. Суть цієї техніки полягає в тому, що на початкових етапах роботи метою такого читання є формування позитивного ставлення дитини до дорослого. Лише після того, як сформовано позитивне ставлення (дитина сама ініціює взаємодію з дорослим, збільшується тривалість візуального контакту дитини з дорослим під час читання, значно зменшується відволікання дитини від читання книжечки), метою використання психологічної техніки стає формування уміння дитини максимально точно відтворювати текст, підписаний під фотографіями.

Ефективність застосування психологічної техніки «Моя історія» для покращення співпраці між фахівцями та батьками вивчалась під час комплексного дослідження соціально-психологічної адаптації старших дошкільників з аутизмом до умов дошкільного навчального закладу. Тому показники рівнів соціально-психологічної адаптованості дітей були критеріями оцінки ефективності психологічної техніки.

Дослідження охопило 43 дитини з аутизмом та легким ступенем зниження інтелекту старшого дошкільного віку.

Серед багатьох критеріїв та показників рівнів соціально-психологічної адаптованості дітей, які брали участь у дослідженні, найбільш значущі зміни виявлені у проявах дезадаптованості та рівня тривожності до та після корекційно-розвивальної роботи з використанням в тому числі і психологічної техніки «Моя історія».

На *рис. 1* представлено результати вивчення рівня тривожності дітей з аутизмом до та після корекційно-розвивальної роботи. Так, діаграма свідчить про загальну позитивну тенденцію до зменшення рівня тривожності у дітей з аутизмом після проведення корекційно-розвивальної роботи з використанням, зокрема, психологічної техніки «Моя історія».

З рисунку видно, що у дітей з аутизмом на 9,37 % зменшився високий та на 17,83 % рівень тривожності вище середнього. Проте зросли відповідно середній (на 37,18 %) та низький (на 8,02 %) рівні тривожності у дошкільників з аутизмом.

Встановлено зворотний кореляційний зв'язок між показниками рівня тривожності та показником сприймання дорослого дитиною з аутизмом на рівні $r \approx -0,67$, $p < 0,0005$ (коефіцієнт Спірмена). Загалом діти, які були охоплені формувальним експериментом, демонстрували більш впевнену поведінку, з більшим бажанням йшли до садочка. Діти поводилися спокійніше, що і відобразили батьки у своїх відповідях на запитання анкети про рівень тривожності.

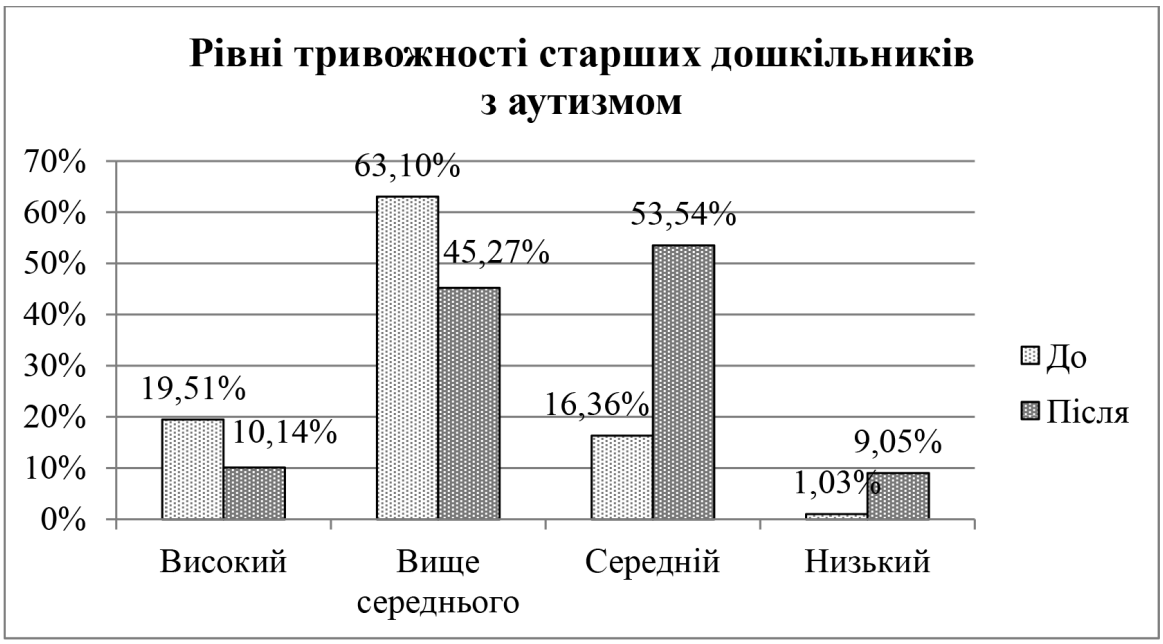

Рис 1. Результати вивчення рівня тривожності дітей з аутизмом до та після корекційно-розвивальної роботи

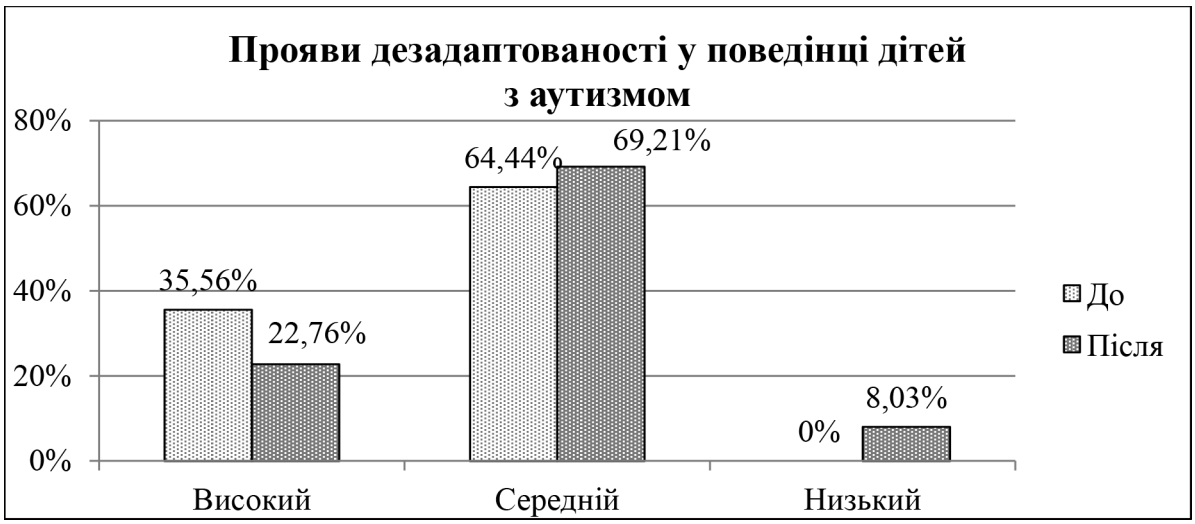

Рис. 2. Результати вивчення проявів дезадаптованості дітей з аутизмом до та після корекційно-розвивальної роботи

На *рис. 2* представлено результати вивчення проявів дезадаптованості дітей з аутизмом до та після корекційно-розвивальної роботи.

Результати засвідчують позитивні зміни у поведінці дітей з аутизмом. Високий рівень проявів дезадаптованості зменшився на 12,8 %, а низький рівень зріс на 8,03 %. Виявлено незначне зростання середнього рівня проявів дезадаптованості, а саме: на 4,77 %.

Поведінка дітей з аутизмом, які були залучені до корекційно-розвивальної роботи з використанням, зокрема, психологічної техніки «Моя історія», характеризувалась зменшенням таких проявів дезадаптованості, як аутоагресія, неспання вдень, відмова від їжі. Зменшення частоти та сили зазначених поведінкових проявів загалом полегшило роботу та взаємодію фахівців із цими дітьми, дало змогу більш активно залучати їх до різних форм та видів як індивідуальної, так і групової діяльності.

Висновки. Використання психологічної техніки «Моя історія» в системі корекційно-розвивальної роботи з дошкільниками з аутизмом сприяє налагодженню ефективної співпраці між фахівцями та батьками дитини, зменшує рівень тривожності та прояви дезадаптованості у поведінці дітей. Означене позитивно впливає на рівень соціально-психологічної адаптованості старших дошкільників з аутизмом до умов дошкільного закладу.

Проте відзначимо й виявлені труднощі та ризики впровадження психологічної техніки «Моя історія» в систему корекційно-розвивальної роботи з дошкільниками з аутизмом. До них відносяться такі суб'єктивні чинники, як знижена мотивація до постійної фотофіксації різних подій життя дитини з боку батьків та недостатня вмотивованість до систематичної співпраці з батьками з боку фахівців, неготовність творчо та нестандартно підходити до взаємодії та подолання труднощів.

На нашу думку, перспективним може бути дослідження особливостей створення соціально-психологічних умов співпраці фахівців та батьків дітей з аутизмом, виявлення чинників, що сприяють та перешкоджають ефективності такої роботи.

ДЖЕРЕЛА

1. *Душка А.Л.* Психоемоційні стани батьків дітей з психофізичними відхиленнями: концептуалізація, діагностика і корекція [Текст] : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.08 / А.Л. Душка ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т спец. педагогіки. — К., 2016. — 42 с.

2. *Скрипник Т.В.* Технологія командної взаємодії в контексті психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі / Т.В. Скрипник // Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти. — 2015. — № 1. — С. 14–19.

3. *Супрун А.В.* Использование социальных историй в работе с дошкольниками с аутизмом (из опыта работы) [Электронный ресурс] / А.В. Супрун, К.С. Тороп // Специальное образование: традиции и инновации : материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (г. Минск, 14–15 апреля 2016 г.). — Минск : БГПУ, 2016.

4. *Супрун Г.В.* Адаптація методу «Соціальні історії» у роботі з дошкільниками з розладами аутистичного спектра / Г.В. Супрун // Науковий вісник Херсонського державного університету. (Серія «Психологічні науки»; вип. 3, том 2). — Херсон, 2016. — С. 155–160.

REFERENCES

1. *Dushka A.L.* Psykhoemotsiini stany batkiv ditei z psykhofizychnymy vidkhylenniamy: kontseptualizatsiia, diahnostyka i korektsiia [Psychological and Emotional Conditions of Parents of Children with Mental and Physical Disorders: conceptualization, diagnostics and correction]. Avtoref. dys. … d-ra psykholoh. nauk : 19.00.08 / A.L. Dushka ; Nats. akad. ped. Nauk Ukrainy, In-t spets. pedahohiky — K., 2016. — 42 s. (in Ukrainian).
2. *Skrypnyk T.V.* Tekhnolohiia komandnoi vzaiemodii v konteksti psykholoho-pedahohichnoho suprovodu ditei z autyzmom v osvitniomu prostori. [Technology of Team Interaction in the Context of Psychological and Pedagogical Support of Children with Autism in Educational Environment]. / T.V. Skrypnyk // Aкtualni problem pedahohiky, psykholohii ta profesiinoi osvity. — 2015. — № 1. — S. 14–19 (in Ukrainian).
3. *Suprun A.V.* Ispolzovanie sotsialnykh istorii v rabote s doshkolnikami s autizmom (iz opyta raboty) [The Use of Social Stories in Work with Preschool Children with Autism (from work experience)]. [Elektronnyi resurs] / A.V. Suprun, K.S. Torop // Spetsialnoe obrazovanie: traditsii i innovatsii : materialy V mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (g. Minsk, 14–15 aprelia 2016 g.). — Minsk : BGPU, 2016 (in Russian).
4. *Suprun H.V.* Adaptatsiia metodu "Sotsialni istorii" u roboti z doshkilnykamy z rozladamy autystychnoho spectra [Adaptation of the Method "Social Stories" in Work with Preschool Children with Disorders of Autistic Spectrum]. / H.V. Suprun // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. (Seriia «Psykholohichni nauky»; vyp. 3, tom 2). — Kherson, 2016. — S. 155–160 (in Ukrainian).

Супрун А.В.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ТЕХНИКА «МОЯ ИСТОРИЯ» КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СПЕЦИАЛИСТАМИ И РОДИТЕЛЯМИ РЕБЕНКА С АУТИЗМОМ

Статья раскрывает методические особенности и опыт использования психологической техники «Моя история» для формирования сотрудничества между специалистами и родителями аутичного ребенка. Проанализированы отдельные особенности современного отечественного опыта оказания психолого-педагогической помощи детям с аутизмом (проблемы, наработки отечественных исследователей по данной проблеме). Представлены этапы подготовки и работы с психологической техникой «Моя история» на отдельных примерах. Освещены трудности, которые возникают при подготовке и во время работы с книжечкой, раскрыты пути их преодоления. Очерчены возможные способы углубления и разнообразия описанной техники в работе с детьми с аутизмом.

Ключевые слова: *дети с аутизмом, психолого-педагогическая помощь детям с аутизмом, психологическая техника «Моя история».*

H. Suprun

PSYCHOLOGICAL TECHNOLOGY "MY HISTORY" AS A WAY FORMING COOPERATION BETWEEN SPECIALISTS AND PARENTS OF CHILD WIHT AUTISM

Methodical peculiarities and practical experience of using psychological technique "My Story" are revealed for the formation of cooperation between specialists and parents of a child with autism. The analysis of some peculiarities of Ukrainian experience in providing psychological and pedagogical treatment to children with autism (problems, tasks of Ukrainian specialists in the field of autism) is conducted.
The article presents the stages of preparation and work with the psychological technique "My Story" on individual examples. That is a boy (7 years old, Asperger's syndrome), who could not successfully maintain a dialogue and answer questions. The author describes the problem situation, the stages of making the book with photos, the difficulties that have emerged and the ways to solve them. The author illustrates the basic examples of parents and teachers' mistakes when writing text to photographs. The role of a psychologist in the process of work between the parents, the child and the specialists is disclosed.
The important role of the initial stage of formation of positive interpersonal relations between a child and a specialist is revealed. Such relationships are a prerequisite for working with psychological technique "My Story".
The article presents the results of research on the use of psychological technique "My Story" and changes in the level of anxiety in children with autism. The author searches for positive changes in the behavior of children with autism after the use of this technique. Also, the results of research on the reduction of anxiety level and individual manifestations of maladaptive behavior in children with autism in preschool age are presented.
The author describes the possible risks and difficulties during the use of psychological technique "My Story". The parents may not be motivated to maintain constant communication with professionals and the child is not prepared to systematically make photos of the child's life events. The specialists may

also not be motivated to maintain constant communication with parents and the child, are not ready to use creative and non-standard forms of activity with a child with autism.
The possible ways of diversifying that continuation of work with the described technique with a child with autism are outlined.

Key words: *children with autism, psychological and pedagogical treatment to children with autism, psychological technique "My Story".*

Рецензент — Скрипник Т.В., д-р психол. наук, проф.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2018
Прийнято до друку 30.03.2018